

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

BAKALÁRSKA PRÁCA

2012

Lenka Pokorná

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

ROZVOJ OSOBNOSTNÝCH KOMPETENCIÍ DIEŤAŤA
V PODMIENKACH DETSKÝCH DOMOVOV

Bakalárska práca

Študijný program: Pedagogika

Školiace pracovisko: Katedra pedagogiky, PF, UKF v Nitre

Školiteľ: doc. PaedDr. Juraj Komora, PhD.

2012

Lenka Pokorná

91287

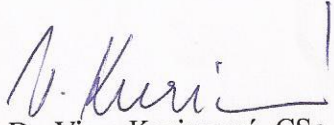
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Pedagogická fakulta

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Meno a priezvisko študenta: Lenka Pokorná
Študijný program: pedagogika (Jednoodborové štúdium, bakalársky I. st., denná forma)
Študijný odbor: 1.1.4 pedagogika
Typ záverečnej práce: Bakalárska práca
Jazyk záverečnej práce: slovenský

Názov: Rozvoj osobnostných kompetencií dieťaťa v podmienkach detských domovov
Anotácia: Práca sa zaoberá otázkami rozvoja osobnostných kompetencií dieťaťa v špecifických podmienkach detských domovov. Analyzuje rôzne dimenzie a možnosti edukačného pôsobenia na dieťa v ústavnej starostlivosti a má snahu načrtnúť perspektívne inovačné úsilie v riešenej problematike.

Školiteľ: doc. PaedDr. Juraj Komora, PhD.
Oponent: PaedDr. Alexandra Pavličková, PhD.
Katedra: KPG - Katedra pedagogiky
Vedúci katedry: prof. PhDr. Viera Kurincová, CSc.
Dátum zadania: 10.11.2010
Dátum schválenia: 10.11.2010

prof. PhDr. Viera Kurincová, CSc.
vedúci/a katedry

ABSTRAKT

POKORNÁ, Lenka: *Rozvoj osobnostných kompetencií dieťaťa v podmienkach detských domovov*, [Bakalárska práca] / Lenka Pokorná – Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Pedagogická fakulta; Katedra pedagogiky . – Školiteľ: doc. PaedDr. Juraj Komora, PhD. Stupeň odbornej kvalifikácie: Bakalár (Bc.). – Nitra: PF, 2012.

Základom každej spoločnosti je rodina, ktorá by pre najlepší chod spoločnosti mala byť harmonická. Rodičia by mali byť príkladom pre svoje deti. Rodina je pre človeka prirodzeným a najbližším sociálnym systémom. V tomto prostredí sa odohráva vývin dieťaťa od najútlejšieho zraniteľného obdobia, cez ďalšie vekové obdobia až po dosiahnutie dospelosti. Prostredníkom medzi dieťaťom a spoločnosťou ako celkom sa stáva práve rodina. Táto práca podáva stručnú charakteristiku detských domovov a formy náhradnej starostlivosti od detských domovov cez profesionálne rodiny až po osvojenie. Postupne sa v nej rozoberá osobnosť, druhy osobnosti a rozvoj osobnosti v podmienkach detských domovov. Cieľom bakalárskej práce je podať pohľad na všetky formy náhradnej starostlivosti a rozvoj dieťaťa v náhradnej starostlivosti.

Kľúčové slová :

Náhradná starostlivosť. Detský domov. Profesionálna rodina. Osobnosť. Rozvoj osobnosti. Spoločnosť.

ABSTRACT

POKORNÁ, Lenka: *The development of personal skills of children in terms of children's house* [Bachelors work] / Lenka Pokorná– Constantine the Philosopher University in Nitra, Pedagogic Faculty, Cathedra of Pedagogic.– Educator: doc. PaedDr. Juraj Komora, PhD. Degree of professional qualification: Bachelor (Bc.). – Nitra: PF, 2012.

The basis of the society is the harmonic family if the society should work well. Parents should be an example for their children. Family is the closest and natural social system for each human being. In this environment the child develops from the early childhood through adolescence up to the adulthood. The mediator between the child and the society as a whole is only the family. This Bachelor thesis gives a brief description of orphanages and different forms of foster care from children's homes through professional families until adoption. It deals with the personality, the personality types and the development of the personality in conditions of children's homes. The aim of the Bachelor thesis is to give an overview of all forms of foster care and the development of the child in foster care.

Key words:

Foster care. Orphanage. Professional family. Personality. Development of the personality. Society.

OBSAH

ÚVOD	6
1 CHARAKTERISTIKA DETSKÝCH DOMOVOV	7
1.1 Typy detských domovov	8
1.2 Transformácia detských domovov	9
2 NÁHRADNÁ STAROSTLIVOSŤ	11
2.1 Formy náhradnej rodinnej starostlivosti	11
2.2.1 Náhradná osobná starostlivosť	12
2.2.2 Pestúnska starostlivosť	13
2.2.3 Ústavná starostlivosť	14
3 OSOBNOSŤ VYCHOVÁVATEĽA	17
3.1 Práca vychovávateľa v detskom domove	18
3.2 Osobnosť sociálneho pracovníka v detskom domove	20
3.3 Ukončenie pobytu v detskom domove	20
4 ROZVOJ OSOBNOSTNÝCH KOMPETENCIÍ DIEŤAŤA	22
4.1 Psychomotorické kompetencie	22
4.2 Osobnostné kompetencie	24
4.3 Sociálne kompetencie	30
4.4 Komunikatívne kompetencie	31
4.5 Kognitívne kompetencie	32
4.6 Učebné kompetencie	33
ZÁVER	35
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	

ÚVOD

Rodina je pre človeka prirodzeným a najbližším sociálnym systémom. Pre najlepší chod spoločnosti by rodina mala byť harmonická, rodičia by mali byť príkladom pre svoje deti, mali by ich učiť, chápať a podporovať a zároveň by si všetci mali navzájom vážiť toho druhého.

Tento scenár, ale vždy neplatí. Často krát sa stane, že rodičia nie sú schopný sa o svoje deti postarať kvôli zlej ekonomickej situácii alebo neprejavuje o nich záujem, nedáva im istotu, lásku, bezpečie ktoré sú pre každého človeka dôležité. Preto je potrebné týmto deťom toto všetko nahrádzať. Práve vtedy začína zohrávať dôležitú úlohu štát, ktorý vynaloží snahu na to, aby sa životná situácia danej rodiny zlepšila. Často sa stane, že sa deti ocitnú v náhradnej starostlivosti, kde sa o nich stará buď štát alebo profesionálna rodina, ktorá si ich osvojí. V oboch prípadoch však ide o to poskytnúť dieťaťu dostatočnú starostlivosť a vzdelanie, vďaka čomu môžu títo ľudia vstúpiť do života ako samostatní plnohodnotní občania, ktorí sú schopný založiť si svoje vlastné rodiny. Aj keď základom pre úspešný vývoj dieťaťa by mala byť biologická rodina, nebýva to vždy tak.

Táto práca pozostáva zo štyroch kapitol. Prvá časť bakalárskej práce je zameraná na typy detských domovov a transformáciu. Druhá časť Bakalárskej práce poukazuje na formy náhradnej starostlivosti. Tretia kapitola sa zaoberá osobnosťou vychovávateľa, sociálneho pracovníka a odchodom dieťaťa z detského domova. Štvrtá posledná kapitola sa zaoberá rozvojom detí, ktoré vyrastajú nie vlastnou vinou v inom prostredí, než by si priali, v prostredí detského domova.

1 CHARAKTERISTIKA DETSKÝCH DOMOVOV

„Detský domov je prostredie utvorené a usporiadané na účely vykonávania a rozhodnutia súdu o nariadení ústavnej starostlivosti, predbežného opatrenia a o uložení výchovného opatrenia. Dočasne nahrádza dieťaťu jeho prirodzené rodinné prostredie alebo náhradné rodinné prostredie. Ak ústavná starostlivosť skončí dosiahnutím plnoletosti alebo predĺžením ústavnej starostlivosti do 19 rokov veku, môže mladý dospelý požiadať detský domov o poskytovanie starostlivosti až do jeho osamostatnenia sa, najdlhšie do 25 rokov veku. Osamostatnenie na účely zákona je zabezpečenie si bývania a schopnosť samostatne sa živiť“ (Zákon o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kuratele č.305/2005 Z. z.).

Deti zverené do starostlivosti detského domova nachádzajú v týchto zariadeniach svoj druhý, často jediný skutočný domov. Prežívajú tu svoje detstvo a dospievanie, formujú si predstavy o živote a získavajú rôzne skúsenosti. Pôsobenie detského domova ma komplexný ráz, deti sú ovplyvňované prostredím, svojimi rovesníkmi, vedúcimi pracovníkmi domova, vychovávateľmi i ostatných zamestnancov. Život v detskom domove, denne zamestnanie, problémy detí, ale aj vychovávateľov predstavujú veľmi zložité pletivo najrôznejších udalostí a úloh, ktorých riešenie spočíva predovšetkým v rukách výchovných pracovníkov. Poslanie detských domovov vyplýva z troch hlavných úloh , ktoré spolu úzko súvisia:

- majú nahradiť rodinu tým deťom, u ktorých ich vlastná rodina neplní svoje funkcie,
- majú týmto deťom vytvoriť vhodné životné a výchovne prostredie a tým aj optimálne podmienky pre harmonický rozvoj ich osobnosti,
- majú systematicky a plánovite dosahovať ciele výchovy. (Taxová a kol,1980).

Detský domov ma vytvoriť také prostredie, kde by si dieťa mohlo uspokojiť základné citové potreby, také prostredie, ktoré by utváralo podmienky na formovanie vedomostí, zručností a návykov. (Hrdličková, Pávková,1989).

Detské domovy sú v našom systéme náhradnej výchovy zariadením najrozšírenejším. V súčasnosti v nich žije približne **5 500 detí**, čo je oveľa viac, ako v akejkoľvek inej náhradnej inštitucionálnej či rodinnej forme. Od 1.1. 1997 spadajú všetky detské domovy na území Slovenskej republiky pod rezort Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny. (Škoviera, 2007).

1.1 Typy detských domovov

Detské domovy je možné rozdeliť na dva základne typy – internátne a rodinné.

Detský domov internátneho typu je najstaršou formou poskytovania ústavnej starostlivosti. Starostlivosť sa realizuje v skupinách, kde v jednej výchovnej skupine je 6 až 10 detí. Zabezpečujú ju 2 vychovávatelia a jeden pomocný vychovávateľ, ktorý sa v službe striedajú čo väčšinou sťažuje individuálny prístup. Striedanie spôsobuje aj to, že sa často mení mikroklima čo samozrejme zhoršuje podmienky na vytvorenie citovej väzby medzi vychovávateľom a deťmi. (Hudecová, Belková,2008).

Internátne detské domovy sa zväčša chápu ako detské domovy (Škoviera. A.,2007):

- s takým priestorovým riešením jednou skupinou obývaných častí, v ktorých chýba najmä komplexné zastúpenie inak štandardných bytových súčastí ako sú (kuchyňa, sklad, kúpeľňa a podobne) a kde sú tieto priestory riešené ako spoločné pre viacero výchovných skupín,
- s vyšším zastúpením dodávacích servisných činností mimo skupiny ako je centrálna kuchyňa, práčovňa a podobne,
- s personálnym zabezpečením každej výchovnej skupiny dvojicou prípadne párom denných vychovávateľov a zabezpečením nočných služieb s pomocnými vychovávateľmi,
- s vyšším zastúpením spoločných skupinových a hromadných činností (napríklad spoločných činností celého detského domova) alebo s vyššou mierou organizovania činností ako sú (napríklad záujmové činnosti),
- s ekonomickou centralizáciou a s dominanciou práce vychovávateľa,
- s vyššou kapacitou.

Starostlivosť o deti v domove rodinného typu je organizovaná podobne ako v prirodzenej rodine, preto používame označenie detský domov rodinného typu. Tento typ ústavnej výchovy je omnoho vhodnejší, hlavne z hľadiska pôsobenia na dieťa, pretože dieťa žije v prostredí pripomínajúcom rodinu, čo umožňuje lepšie nadviazanie emocionálnych vzťahov k vychovávateľovi, dieťa ma lepšie predpoklady stať sa samostatným a citovo vyrovnaným človekom, schopným založiť si raz vlastnú rodinu. (Hudecová, Belková,2008).

Súčasnú detskú domovy rodinného typu charakterizuje (Škoviera. A., 2007):

- obytný priestor, ktorý je podobný štandardnému bytu,

- zabezpečovanie základných činností – nákupy, varenie, upratovanie, pranie sebestačne na úrovni skupiny,
- väčšie súkromie detí a absencia hromadných činností,
- pohlavná a veková heterogénnosť skupiny, nižší počet detí v skupine (obvykle do 10),
- striedanie piatich pracovníkov (zväčša 2 vychovávatelia, 2 pomocní vychovávatelia a gazdiná),
- kladie sa dôraz na individuálne záujmy dieťaťa.

Označenie detských domovov ako rodinných, pokladajú niektorí autori, napr. Z. Matějček, toto označenie za zavádzajúce. Rodina nepozostáva z piatich pracovníkov, ktorí striedavo chodia do práce, ani ju nevytvára kompletne vybavený obývací priestor. Detské domovy sa snažia v čo najväčšej miere priblížiť rodinnému prostrediu, vytvárať atmosféru podobnú rodinnej prostredníctvom menšieho počtu detí, viesť deti k samostatnosti a zodpovednosti. Z týchto dôvodov označujeme detské domovy rodinného typu za primerané.(Škoviera, 2007).

1.2 Transformácia detských domovov

Prechod detských domovov do sociálneho rezortu umožňuje oveľa viac prepojiť náhradnú inštitucionálnu a náhradnú rodinnú výchovu. Transformované domovy sú ukázkou zmeny systému výchovy. Deťom je ponechaný väčší priestor sa prejaviť, vyjadriť svoje názory či postoje. V roku 2000 začal sociálny rezort v spolupráci s neštátnou organizáciou Úsmev ako dar transformáciou detských domovov. Podstatou sú zmeny, ktoré sa realizujú najmä v štyroch prelínajúcich rovinách:

- Transformácia výchovných podmienok.
- Transformácia personálnej štruktúry.
- Transformácia priestorových podmienok.
- Transformácia hospodársko – ekonomických podmienok.(Hron,2003).

Zmenou výchovných podmienok sa myslí predovšetkým rozvíjanie sociálnych zručností s dôrazom na sebaobslužné práce. Za transformáciou výchovných podmienok je snaha transformovať myslenie vychovávateľov, tímová spolupráca celého personálu, ktorých vzájomne pôsobenie na dieťa sa bude navzájom prelínať a dopĺňať. Uvedená oblasť je dôležitým nástrojom v procese transformácie. Cieľom tohto programu je zlepšenie kvality

náhradnej rodinnej starostlivosti prostredníctvom rozvoja odbornej prípravy ľudí, ktorí sa rozhodli starať o dieťa niekoho iného.(Mikloško, 2009).

V transformácii personálnej štruktúry pribúdajú odborní pracovníci a darí sa odbúrať obslužný personál. V personálnom obsadení majú dôležitú úlohu sociálni pracovníci, schopný pracovať v teréne ako i psychológ. Dôraz sa predovšetkým kladie na prácu s rodinami, dôraz na odbornú spôsobilosť a doraz na prípravu pre vychovávateľov.

V transformácii priestorových podmienok ide o vytvorenie priestoru pre úlohy, ktoré detskému domovu z jeho činnosti vyplývajú. Ide o vymedzenie vnútorných priestorov v potrebnej štruktúre pre jednotlivé samostatné skupiny, odborné služby, vedenie domova, Vybavenie vnútorných priestorov za účelom vytvorenia prirodzených životných podmienok. (Škoviera, 2007).

V transformácii hospodársko – ekonomických podmienok ide najmä o snahu k prechodu z centrálného zásobovania na individuálne nakupovanie, ktoré ma viesť k poznaniu hodnoty peňazí. Ďalej tu ide o vytvorenie podmienok pre nadobúdanie základných zručností v narábaní s finančnou hotovosťou, zavedenie pravidiel pridelovania, hospodárenia a zúčtovania prostriedkov pre samostatné skupiny.(Mikloško,2009).

Správny chod rodín v transformovanom domove je zárukou skutočností, že pri tejto forme výchovy

- sa reálnejšie stimuluje rodinná atmosféra aj chod rodiny so všetkými svojimi znakmi,
- je zabezpečený individuálny a diferencovaný prístup k deťom s cieľom prípravy detí do života po každej stránke,
- odbúrava sa veľká hlučnosť v domove,
- individuálnejším prístupom vychovávateľa k dieťaťu vzniká väčšia platforma jeho spolupráce s biologickou rodinou, pokiaľ existujú na to vhodné podmienky,
- deti častejšie a kvalitnejšie rozhodujú spolu s dospelými na celkovej atmosfére v skupine.

Práve transformácia prináša so sebou i zmeny v myslení a v prístupe vychovávateľov. Vyžaduje si odborné vzdelaných pracovníkov využívajúcich individuálny a trpezlivý prístup ku deťom, ktorí spojením odbornosti, ale aj lásky k deťom, môžu značne motivovať detí k učeniu, k sebazvedávaniu i k túžbe v živote niečo dosiahnuť. (Džodlová, Swaton, 2003).

2 NÁHRADNÁ STAROSTLIVOSŤ

Pod pojmom náhradná starostlivosť rozumieme starostlivosť o deti, ktoré nežijú vo svojej pôvodnej, biologickej rodine z rôznych dôvodov, ale vyrastajú v novej, tzv. náhradnej starostlivosti. (Radvanová, Kolúchová, Dunovský, 1979).

Rodičia, ktorí sa z objektívnej alebo subjektívnej príčiny nemôžu, nechcú alebo nevedia o svoje deti postarať, sú zverené do náhradnej starostlivosti, ktorá pomáha zabezpečiť výchovu detí mimo prostredia úplnej alebo neúplnej rodiny. Podľa zákona 36/2005 Z. z. o rodine náhradnou starostlivosťou sa rozumie viacero osobitne usporiadaných, na seba naväzujúcich a vzájomne sa podmieňujúcich dočasných opatrení, ktoré nahrádzajú osobnú starostlivosť rodičov o maloleté dieťa v tom prípade, keď ju rodičia nezabezpečujú alebo nemôžu zabezpečiť. (Mikloško, 2009).

Všeobecne môžeme hovoriť o troch základných okruhoch, ktoré vedú k umiestneniu dieťaťa do náhradnej výchovy:

- Rodičia sa nemôžu starať o dieťa z objektívnych dôvodov ako je napríklad dlhodobé liečenie, zdravotný stav, výkon trestu, úmrtie.
- Rodičia sa nechcú starať – v popredí je široké spektrum rôznych dôvodov spojených hlavne s hodnotami a postojmi rodiča od ľahostajnosti cez profesijné aspirácie, patologické osobnostné črty alebo uprednostnenie novovytvorenej rodiny.
- Rodičia sa nevedia starať - je to situácia, keď im chýbajú všeobecné a špeciálne výchovné zručnosti alebo výchovu v určitom období výrazne zanedbali a dieťa výchovne nezvládajú. (Škoviera, 2007).

Náhradná starostlivosť, na základe ktorej vznikajú vzťahy medzi maloletým dieťaťom a inou osobou, môže vzniknúť len rozhodnutím súdu. (Mikloško, 2009).

2.1 Formy náhradnej starostlivosti

Náhradná starostlivosť o dieťa podľa zákona č. 36/2005 o rodine je:

- zverenie maloletého do osobnej starostlivosti inej fyzickej osoby než rodiča, teda do náhradnej osobnej starostlivosti,
- pestúnska starostlivosť,
- ústavná starostlivosť.

2.2.1 Náhradná osobná starostlivosť

Náhradná osobná starostlivosť nahradila inštitút zverenia dieťaťa do výchovy iného občana ako rodiča. Osobou, ktorej možno maloleté dieťa takto zveriť, môže byť len fyzická osoba s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky, musí mať spôsobilosť na právne úkony, osobné predpoklady, predovšetkým zdravotné, osobnostné a zaručuje, že bude náhradnú osobnú starostlivosť vykonávať v záujme maloletého dieťaťa. (Mikloško,2009).

Súd pri zverení dieťaťa do náhradnej osobnej starostlivosti uprednostní najmä príbuzného, ak spĺňa ustanovené požiadavky. Je potrebné konštatovať, že za predchádzajúceho Zákona o rodine bolo dieťa touto formou zverované príbuzným aj keď ich zákon neuprednostňoval. Medzi príbuznými dominovali starí rodičia, s ktorými dieťa už dlhšie žilo v domácnosti. Príbuzný dieťaťa nemajú premyslený záujem vykonávať náhradnú rodinnú starostlivosť a nepodnikajú žiadne aktivity, ako je napríklad žiadosť o zapísanie do záznamu žiadateľov o náhradnú rodinnú starostlivosť, ale ich rozhodnutie starať sa o dieťa z príbuzenstva vyplýva z konkrétnej situácie, v ktorej sa dieťa ocitlo. Je to hlavne tým, že dieťa poznajú a nechcú, aby bolo umiestnené do ústavnej starostlivosti. Zverenie dieťaťa do náhradnej osobnej starostlivosti je vhodné len v tom prípade, ak príčiny starostlivosti o dieťa zo strany rodičov nebudú dlhotrvajúce. Súd nemôže preniesť všetky rodičovské práva a povinnosti na občana, ktorý sa o dieťa stará, preto tejto osobe priznáva právo a zároveň ukladá povinnosť realizovať osobnú starostlivosť v takom rozsahu, v akom ju vykonávajú rodičia. Okrem nevyhnutných činností ako je strava, ošatenie, sem patrí zabezpečenie lekárskej starostlivosti, dohľad nad plnením školskej dochádzky, návštevy rôznych záujmových krúžkov podľa schopností a nadania dieťaťa. Náhradná osobná starostlivosť je teda vzťah nahrádzajúci výkon len tých práv a povinností rodičov, ktoré smerujú na zaopatrenie riadnej starostlivosti o dieťa, teda nenahrádza rodičovský vzťah maloletého dieťaťa. Rodičia majú právo stykať sa s maloletým dieťaťom, ktoré bolo zverené do náhradnej osobnej starostlivosti. (Mikloško,2009).

Náhradná osobná starostlivosť zaniká:

- dosiahnutím plnoletosti dieťaťa,
- smrťou maloletého dieťaťa,
- smrťou osoby, ktorej bolo dieťa zverené do náhradnej osobnej starostlivosti,
- rozhodnutím súdu o zániku dôvodu, pre ktorý bolo maloleté dieťa zverené do náhradnej osobnej starostlivosti,

- právoplatným rozhodnutím súdu o zrušení náhradnej osobnej starostlivosti,
- rozvodom manželov, ktorým bolo maloleté dieťa zverené do spoločnej náhradnej osobnej starostlivosti podľa § 46 zákona o rodine č. 36/2005

Zverenie maloletého dieťaťa do náhradnej osobnej starostlivosti je výnimočným prípadom a to preto, že osobná starostlivosť detí je najmä právom, povinnosťou a cnosťou ich rodičov.(Padalová, 2005).

2.2.2 Pestúnska starostlivosť

Prvou významnou právnou požiadavkou, ktorá zákon o pestúnskej starostlivosti uvádza je, že musí ísť o dieťa ktorého výchova nie je riadne zabezpečená rodičmi, to znamená že rodičia neplnia riadne svoje rodičovské práva a povinnosti z príčin, ktoré môžu byť rôzneho charakteru.(Radvanová, Kolúchová, Dunovský, 1979).

Fyzická osoba, ktorá má záujem stať sa pestúnom a spĺňa ustanovené predpoklady, môže súd rozhodnúť o zverení maloletého dieťaťa do pestúnskej starostlivosti, pokiaľ rodičia nezabezpečujú alebo nemôžu zabezpečiť osobnú starostlivosť. Pestúnom sa môže stať fyzická osoba s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky, ktorá má spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu, osobné predpoklady predovšetkým – zdravotné, osobnostné a morálne a je zapísaná do zoznamu žiadateľov o pestúnsku starostlivosť.

(Padalová,2005).

Pokiaľ pestún splňuje uvedené predpoklady, môže mu byť súdom dieťa zverené do pestúnskej starostlivosti. Jeho osobný stav nie je zásadne rozhodujúci – môže byť slobodný, rozvedený, ovdovelý alebo môže žiť v manželstve. Z pestúnskej starostlivosti vyplýva, že zverením dieťaťa do pestúnskej starostlivosti nevzniká medzi dieťaťom a pestúnom taký právny vzťah, ako medzi rodičmi a deťmi. Pestún je povinný vykonávať osobnú starostlivosť o maloleté dieťa v rovnakom rozsahu, v akom ju vykonávajú rodičia, má právo zastupovať maloleté dieťa a spravovať jeho majetok iba v bežných veciach. Rodičia majú právo stýkať sa s maloletým dieťaťom, ktoré bolo zverené do pestúnskej starostlivosti.

Súd pri rozhodovaní o zverení maloletého dieťaťa do pestúnskej starostlivosti určí rodičom alebo iným fyzickým osobám povinným poskytovať maloletému dieťaťu výživné rozsah ich vyživovacej povinnosti a súčasne im uloží povinnosť, aby výživné poukazovali orgánu sociálnoprávnej ochrany detí.

Pestúnska starostlivosť zaniká:

- ak dieťa dovŕši 18 rokov,
- smrťou maloletého dieťaťa,
- smrťou pestúna,
- umiestnením maloletého dieťaťa do ochranej výchovy alebo nástupom do výkonu trestu odňatia slobody,
- rozhodnutím súdu o zrušení pestúnskej starostlivosti,
- rozvodom manželov, ktorým bolo maloleté dieťa zverené do spoločnej pestúnskej starostlivosti.(Padalová,2005).

Najlepšou motiváciou pestúnov je aby mali radi deti a mať snahu im pomôcť splniť ich životné potreby. Je potrebné myslieť hlavne na skutočnosti, že dieťa potrebuje rodinu, potrebuje aby bolo prijímané také aké je na základe čoho sa rozvíja dôvera dieťaťa. Musia mať na zreteli, že deti majú rodinu a preto by mali pestúni pomôcť dieťaťu aby sa naučilo so svojou minulosťou pozitívne žiť.(Hudecová, Belková, 2008).

Pestúnska starostlivosť je starostlivosť humánna, preto by nemala byť prostriedkom na riešenie osamelosti, rodinných alebo manželských problémov. Preto ak sa niekto rozhodne prijať cudzie dieťa do vlastnej rodiny, musí tak urobiť z hlbokého presvedčenia o správnosti svojho rozhodnutia. Mal by byť pripravený na ťažkosti a problémy s tým spojené. Výber vhodných pestúnov pre konkrétne dieťa sa musí robiť cielene. (Mikloško,2009).

2.2.3 Ústavná starostlivosť

Za ďalšiu z možností náhradnej starostlivosti Zákon o rodine považuje ústavnú starostlivosť. Ústavná starostlivosť je druhom náhradnej starostlivosti o maloleté dieťa. Oproti doterajšej právnej úprave momentálny zákon o rodine používa namiesto pojmu ústavná výchova pojem ústavná starostlivosť a to preto, aby výstižnejšie pomenoval uvedenú formu náhradnej starostlivosti. Podmienkou na nariadenie ústavnej starostlivosti je skutočnosť, že výchova maloletého dieťaťa je vážne ohrozená, narušená a iné výchovne opatrenia nevedli k náprave. Ďalším predpokladom je ak rodičia nemôžu zabezpečiť osobnú starostlivosť o dieťa z iných vážnych dôvodov a dieťa nie je možné zveriť do náhradnej osobnej starostlivosti alebo do pestúnskej starostlivosti, pričom za vážne ohrozenie alebo narušenie výchovy maloletého dieťaťa zákon o rodine nepovažuje

nedostatočné bytové alebo majetkové pomery rodičov maloletého dieťaťa. Nariadením ústavnej starostlivosti vzťah medzi rodičmi a dieťaťom naďalej trvá. Pred nariadením ústavnej starostlivosti je súd povinný skúmať, či maloleté dieťa nemožno zveriť do náhradnej osobnej starostlivosti alebo do pestúnskej starostlivosti. Súd môže nariadiť ústavnú starostlivosť iba vtedy, ak výchova dieťaťa je vážne ohrozená alebo vážne narušená.(Padalová, 2005).

Do detského domova možno prijať dieťa na základe

- a) právoplatného rozhodnutia súdu o nariadení ústavnej starostlivosti,
- b) predbežného opatrenia súdu podľa osobitného predpisu,
- c) právoplatného rozhodnutia súdu o uložení výchovného opatrenia.

V detskom domove sa vykonáva ústavná starostlivosť, predbežné opatrenie a výchovné opatrenie

„1. v profesionálnej rodine, ktorá môže vykonávať ústavnú starostlivosť, predbežné opatrenie alebo výchovné opatrenie v dome alebo v byte, ktoré sú vymedzenou časťou detského domova alebo vo vlastnom dome alebo vo vlastnom byte pre určený počet detí; suma poskytnutá detským domovom na úhradu výdavkov na dieťa alebo mladého dospelého v profesionálnej rodine je podľa veku dieťaťa najviac vo výške trojnásobku sumy životného minima,

2. v samostatných diagnostických skupinách, ktoré vykonávajú odbornú diagnostiku, v samostatných skupinách alebo špecializovaných samostatných skupinách pre určený počet detí, so samostatným stravovaním, hospodárením a vyčleneným rozpočtom, zriadených v samostatnom dome, byte alebo vo vymedzenej časti detského domova; starostlivosť o deti v jednej skupine zabezpečujú vychovávateľa a ďalší zamestnanci detského domova.“
(podľa zákona 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov)

Ústavná starostlivosť, predbežné opatrenie a výchovné opatrenie sa vykonávajú hlavne pre dieťa, ktoré

- bolo odňaté zo starostlivosti rodičov na prechodný čas potrebný na úpravu pomerov dieťaťa,
- vyžaduje na základe výsledkov odbornej diagnostiky liečebno – výchovnú starostlivosť alebo je občan s ťažkým zdravotným postihnutím,
- potrebuje zvýšenú starostlivosť na základe výsledkov odbornej diagnostiky z dôvodu porúch správania,

- potrebuje zvýšenú starostlivosť na základe výsledkov odborne diagnostiky z dôvodu, že je drogovovo závislé alebo inak závislé,
- potrebuje zvýšenú starostlivosť na základe výsledkov odbornej diagnostiky z dôvodu, že bolo týrané, pohlavne zneužívané alebo bol na ňom spáchaný trestný čin ohrozujúci jeho priaznivý psychický vývin a sociálny vývin.

„Detský domov vypracúva individuálny plán rozvoja osobnosti dieťaťa, ktorého súčasťou je najmä plán výchovnej práce s dieťaťom, plán sociálnej práce s dieťaťom a jeho rodinou vypracovaný v spolupráci s obcou orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately alebo v spolupráci s akreditovaným subjektom. Individuálny plán rozvoja osobnosti dieťaťa sa vyhodnocuje najmenej jedenkrát mesačne.

Detský domov utvára podmienky na stretávanie sa dieťaťa s jeho rodičmi. Dieťaťu a jeho rodičom poskytuje detský domov, orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately a obec pomoc na uľahčenie priebehu stretnutí, na rozvoj a úpravu ich vzájomných vzťahov a na úpravu rodinných pomerov dieťaťa. Dieťa má právo stretávať sa s prarodičmi, so súrodencami a s fyzickými osobami, ku ktorým má blízky vzťah“. (zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov).

Väčšina detí prichádza do detského domova až v školskom veku s vlastnými poznatkami z rodiny, ktoré sú však často nežiaduce. Výchovne pôsobenie na dieťa po príchode do domova sa preto zameriava na odstránenie negatívnych spoločenských návykov, postojov a vzťahov, na odstránenie porúch v citovej oblasti a nedostatkov v školskom prospechu. Rodina poskytuje väčšiu voľnosť, dáva pocit istoty, bezpečia a ochrany naopak v domove je všetka činnosť organizovaná a pocit istoty do značnej miery negatívne ovplyvňujú časté zmeny vychovávateľov i detí. Podstatný rozdiel medzi rodinou a detským domovom je v oblasti citových vzťahov: vzťah rodič – dieťa je nahradený vzťahom vychovávateľ – dieťa a je kvalitatívne odlišný. Nie v každom prípade je citová väzba v domove slabšia, pretože nemožno zabúdať na to, že veľké percento detí v domove je z rozvrátených rodín a mnohé z nich nepoznali rodičovskú lásku. (Hamarová, Holkovič, 1986).

3 OSOBNOSŤ VYCHOVÁVATEĽA

Aj keď dieťa bude v domove na krátku dobu, treba mu dať vo výchove to, čo práve potrebuje. Aby sa tak mohlo stať, je dôležitý, priam nenahraditeľný kvalitný vychovávateľ. Výchova je náročnejší proces ako vzdelávanie, lebo práve výchovou sa formuje osobnosť. Je preto dôležité aby bol vychovávateľ osobnosťou s vyprofilovaným hodnotovým rebríčkikom a primeraným vzdelaním.

Osobnosť vychovávateľa detského domova musí v sebe prirodzeným spôsobom zahŕňať tie stránky ľudskej povahy, ktoré v deťoch upevňujú pocit dôvery, autority, spoločenskej a kultúrnej rozhl'adenosti. Vychovávateľ, pôsobiaci v detskom domove akéhokoľvek typu predstavuje absolútne špecifickú kategóriu, lebo jeho praktická činnosť je zameraná na výchovu detí, ktoré sa zo závažných dôvodov nemôžu vychovávať vo vlastnej rodine a nemôžu si ich osvojiť náhradní rodičia. Hlavným činiteľom výchovného pôsobenia na deti a mládež v detskom domove je vychovávateľ. Vychovávateľ by mal dôkladne poznať dieťa, mal by pochopiť jeho vývinové osobitosti, taktiež by mal zvládnuť teóriu a prax výchovy, mal by mať predovšetkým hlboký osobný vzťah k deťom, mal by chápať psychiku, problémy a správanie v rozličných životných situáciách, mal by sa zamerať na rozvoj citového života detí, mal by mať prehľad a širokú orientáciu vo všetkých odboroch, pričom musí využívať vhodné metódy, formy a prostriedky. Vhodným výberom metód, foriem a prostriedkov ovplyvňuje rozvíjanie záujmov detí.(Pavlík. J. a kol.,1980)

Výchova sa zakladá najmä na citovom vzťahu vychovávateľa k dieťaťu. Nestačí mať dieťa len rád, ale je treba mať rád aj druhých ľudí a dieťa k tomu zámeru viesť.(Matejček. Z., 1986) Podľa Matejčeka (1986, s.135) „*deti u ktorých prevláda silná úzkosť a neistota zo všetkého „cudzieho“, potrebujú mať prirodzene viacej istoty a opory vo svojich vychovávateľov. Majú cestu k samostatnosti dlhšiu a náročnejšiu.*“

Osobitne dôležitou vlastnosťou vychovávateľa je umenie zaobchádzať s deťmi aj dospelými, vedieť vypočúť každého, pochopiť ho a vžiť sa do jeho situácie, snažiť sa pochopiť najmä jeho názory a správanie, mal by plne rešpektovať individualitu človeka, vedieť diskutovať o problémoch a nachádzať k nim správny postoj. Od vychovávateľa sa vyžaduje aj rozhodnosť. Práca vychovávateľa je dosť náročná. Vychovávatelia plánujú, organizujú a realizujú činnosť výchovnej skupiny, spolupracujú s rodičmi, s triednymi učiteľmi. Je tu však aj potrebná kritickosť vychovávateľa, ktorá predpokladá objektívne

hodnotenie detí na základe ich individuálnych schopností. Vychovávateľ by mal spĺňať určité predpoklady :

- a) kvalifikačné predpoklady,
- b) bezúhonnosť,
- c) zdravotnú spôsobilosť,
- d) ovládanie štátneho jazyka.

Uvedené vlastnosti obsahujú súhrn požiadaviek na osobnosť vychovávateľa detského domova. Je veľmi ťažké vymedziť typ vychovávateľa, lebo každá osobnosť má svoje individuálne odlišnosti. Niektoré vlastnosti sú výraznejšie, iné zas ustupujú do pozadia. Autorita vychovávateľa pôsobí komplexne, to znamená všetkými kvalitatívnymi zložkami osobnosti. Dôležitá úloha vychovávateľa spočíva v tom, aby viedol deti k samostatnosti tak, aby keď odídu z detského domova boli pripravené na život mimo domova. (Hrdličková, Pávková., 1989).

Veľký dôraz sa kladie na pedagogickú tvorivosť vychovávateľa, ktorá sa prejavuje ako tvorivý prístup k riešeniu rôznych výchovných situácií. Podľa M. Zelinu (1996) tvorivý štýl výchovy vyjadruje, že vychovávateľ by mal poznať svoj štýl a mal by vedieť regulovať svoje správanie vzhľadom na úlohy, osoby a situáciu. Mal by ovládať direktívny, ale aj nedirektívny štýl a zároveň by mal vedieť meniť svoje prístupy.

Zmena direktívneho štýlu výchovy na menej direktívny sa dá dosiahnuť napr. tým, že vychovávateľ bude viac povzbudzovať deti, používať pochvaly, ponechá viac na deti aby si organizovali svoju prácu. Ďalej by mal umožniť, aby deti dávali otázky, dať čas na ich myslenie a zároveň by mal vychovávateľ klásť viac otázok na hodnotiace myslenie, prežívanie a pocity, mal by učiť deti tvorivo riešiť problémy. Vzťah k vychovávateľstvu sa charakterizuje najmä láskou k povolaniu, k deťom a zodpovedným vzťahom k rozmanitej, dynamickej a náročnej výchovnej problematike v skupine.(Zelina, 1996).

3.1 Práca vychovávateľa v detskom domove

Vychovávateľ detského domova pracuje väčšinou s heterogénnou skupinou detí, čo vyžaduje poznať psychické, biologické a sociálne osobitosti jednotlivých vekových kategórií. Predovšetkým výchovno – vzdelávacie pôsobenie na dospievajúcich sa nezaobíde bez skúseností a zrelosti vychovávateľa, bez bohatých vedomostí a zručností. Pracovná činnosť vychovávateľa sa nedá merať iba počtom odpracovaných hodín, ani

spôsobom, vedenia administratívy, ale najmä podielom citovej stránky jeho osobnosti na výchove detí a z toho vyplývajúceho vzťahu k vychovávateľskému povolaniu. Vo svojej práci sa vychovávateľ opiera o odborné vedomosti z pedagogiky, psychológie a rôznych iných príbuzných vedných disciplín, o poznatky a zručnosti z rôznych druhov činností a o poznanie zákonitostí výchovno – vzdelávacieho procesu v detských domovoch. Odborná vzdelanosť umožňuje vychovávateľovi pristupovať k výberu výchovných metód, foriem a prispôsobovať ich výchovnej situácii. Práca vychovávateľa vyžaduje aj značnú mieru priamosti, schopnosť konať vždy úprimne, vyjadrovať svoj názor na výchovné problémy jednotlivcov alebo skupiny.(Hrdličková, Pávková, 1989).

Škoviera (2007,s.106) vymedzuje pracovnú náplň vychovávateľa v nasledujúcej tabuľke:

Činnosti vychovávateľa	%
Príprava na školu a vyučovanie (domáce úlohy, precvičovanie učiva)	16
Sebaobslužné činnosti (hygiena, pranie, udržiavanie čistoty prostredia)	12
Činnosti, ktoré deti aktívne rozvíjajú (tvorivé hry, ručné práce, tanec a pod.)	9
Relaxačné a zábavné činnosti (počúvanie hudby, sledovanie TV, vychádzka a i.)	11
Spoločensky prospešná činnosť (práca v areáli zariadenia, na záhrade a pod.)	8
Príprava potravy (varenie)	15
Dozor nad deťmi (pri akciách, počas nočnej služby)	10
Iné pomocné činnosti (nákupy, sprevádzanie dieťaťa k lekárovi apod.)	7
Administratíva	12

Dôležité je, aby sa jednotlivé činnosti v dennom režime rovnomerne striedali a aby svojim obsahom a organizáciou vyhovovali pedagogickým, psychologickým a hygienickým požiadavkám a aby rešpektovali aj osobitosti výchovy v detských domovoch. Aj keď ma denný režim v detských domovoch stály poriadok a vopred stanovené zásady, musíme ich často prispôsobovať náhlym zmenám, ktoré vyplývajú zo života v rôznorodom kolektíve detí aj zamestnancov zariadenia. Vychovávateľ by mal pri príprave plánu rátať s uvedenou skutočnosťou. Pri plánovaní výchovno – vzdelávacej činnosti je potrebné si ujasniť výchovne ciele a zámery a premyslieť výchovné prostriedky, formy a metódy práce. Najčastejšou používanou metódou výchovnej práce je metóda vysvetľovania a presvedčania, keď vychovávateľ vysvetľuje deťom požiadavky a normy, ktoré treba

plniť a vedie deti k presvedčeniu o nevyhnutnosti ich dodržiavania. Pri osvojovaní elementárnych návykov kultúrneho a spoločenského správania má významnú úlohu metóda cvičenia a navykania, ktorá je založená na pravidelnom opakovaní a kontrole. V detských domovov je značne účinná metóda hodnotenia správania a konania. Hodnotenie môže mať podobu ako je napríklad pochvala, ale niekedy sa vychovávateľ nezaobíde bez použitia sociálnych trestov napríklad prejav nesúhlasu. Základom plánu práce vychovávateľa sú aj rôzne individuálne druhy činností. Patrí sem aj odpočinok, rekreácia, príprava na vyučovanie, záujmové činnosti. Je veľmi dôležité, aby sa tieto jednotlivé činnosti rovnomerne striedali. V práci vychovávateľa by nemala chýbať svedomitosť a iniciatívny prístup k povinnostiam. (Hrdličková, Pávková, 1989).

3.2 Osobnosť sociálneho pracovníka v detskom domove

Sociálny pracovník detského domova je v prvom rade ochrancom práv dieťaťa. Zamieriava sa pri výkone svojej práce na sociálny aspekt detí umiestnených v inštitucionálnej starostlivosti. V súčasnej dobe v rámci transformácie detských domovov na detské domovy rodinného typu výchovy, sa v práci sociálneho pracovníka vyžaduje práca s dieťaťom a hlavne s jeho biologickou rodinou. Kontakt s biologickým rodičom nemusí byť iba osobný, sociálny pracovník by mal vedieť dieťaťu vytvoriť možnosť aj pre inú formu komunikácie s jeho biologickou rodinou. V tomto smere nezastupiteľnú úlohu zohráva schopnosť sociálneho pracovníka pracovať v teréne a najmä schopnosť tímovej spolupráce sociálneho pracovníka v prospech dieťaťa a jeho rodiny. (Kasanová, 2008).

3.3 Ukončenie pobytu v detskom domove

Proces osamostatnenia sa mladých ľudí patrí k jedným z najproblematickejších etáp života človeka. U mladých ľudí, ktorí sa na pomoc rodičov nemôžu spoliehať z toho dôvodu, že nemajú rodinné zázemie alebo im rodičia nemôžu alebo nechcú pomôcť, je proces osamostatnenia sa omnoho ťažší. Podľa údajov z výskumov sa odhaľuje, že viac ako 80% mladých ľudí sa na Slovensku pri životnom štarte nezaobíde bez podania pomocnej ruky rodičov. Tak isto sa môže jednať aj o siroty a o deti z dysfunkčných rodín. Špecifickú skupinu mladých ľudí s ohrozeným štartom do života predstavujú deti s nariadenou ústavnou starostlivosťou. Najpodstatnejší problém, ktorý musia mladí ľudia po odchode zo

zariadenia riešiť, je zabezpečiť si bývanie a zamestnanie. Mnohí si z objektívnych alebo subjektívnych príčin nevedia nájsť alebo udržať zamestnanie. Prvé zamestnanie im väčšinou pomáha nájsť detský domov v spolupráci s inými inštitúciami. (Mikloško, 2009). Autorka Kasanová (2008) uvádza možnosti a opatrenia, ako pomôcť mladým ľuďom po odchode z detského domova:

- **Štát** – Mladých ľudí, ktorí ukončili pobyt v detskom domove, je potrebné zaradiť do osôb, na ktoré sa vzťahuje špeciálny štatút sociálnej pomoci. Tak sa dosiahne to, že štát po určitý čas prevezme na seba povinnosti náhradného rodiča v tom zmysle, že pomôže mladému dospelému sa začleniť so života a táto pomoc by mala smerovať aj k nájdeniu zamestnania.
- **Obec** – Keď obce majú tzv. sociálne byty pre sociálne slabšie vrstvy, mala by poskytnúť byt mladému dospelému po dobu aspoň troch rokov.
- **Zamestnávateľ** – záujem zamestnávateľa o mladého dospelého by mala mať 3 aspekty:
  - finančný príspevok,
  - zamestnávateľ získa kvalifikovanú pracovnú silu,
  - v takýchto prípadoch zamestnávateľ zamestná mladých ľudí ktorí sú schopný podať 100 – percentný pracovný výkon.
- **Sociálny kurátor** – je spojivom medzi detským domovom a mladým dospelým. Mal by udržiavať kontakt s mladým dospelým buď telefonicky alebo osobne. Týmto spôsobom dokáže zareagovať na vznikajúce problémy. Súčasťou všetkých týchto inštitúcií možno dosiahnuť to, že mladý dospelý má po odchode z detského domova kde bývať a má zamestnanie. (Kasanová, 2008).

Príprava dieťaťa na osamostatnenie sa je dlhý proces. V biologickej rodine sa tento proces prirodzene formuje počas celého života dieťaťa, naopak v inštitucionálnej starostlivosti na to zamestnanci majú menej možností a času. Je dôležité poskytnúť deťom vyrastajúcim mimo svojej rodiny adekvátne trvalé vzťahy, ktoré budú poskytovať nevyhnutné zázemie mladým v prvých rokoch reálneho života a budú im pomáhať rozvíjať zručnosti a schopnosti, ktoré potrebuje, aby sa stali plnohodnotnými členmi našej spoločnosti a aby raz mohli byť svojim deťom plnohodnotnými rodičmi. (Mikloško, J., 2009)

4 ROZVOJ OSOBNOSTNÝCH KOMPETENCIÍ DIEŤAŤA

Výchova detí v detskom domove predpokladá komplexné pôsobenie. Deti rozvíjajú všetky zložky ich osobnosti aj jednotlivé psychické funkcie a procesy. V detskom domove práve tak ako v každom ľudskom spoločenstve prebieha socializačný proces bez priameho výchovného zámeru. Na deti pôsobí samo prostredie, jeho kultúrnosť, možnosť určitého súkromia a rozvoj individuality. U detí sa rozvíjajú psychické procesy, stavy aj vlastnosti, ktoré sa v priebehu života odlišujú svojim charakterom i kvalitou. Psychické vlastnosti a procesy sa nerozvíjajú plynule. Vrodená výbava človeka sa nerozvíja automaticky, deje sa tak iba v interakcii s prostredím prírodným aj sociálnym, ktorý ma dôležitý význam.

Patria sem podnety z vonku, z okolia, vzťahy k ľuďom, k veciam. Pre malé dieťa je najdôležitejšie prostredie rodiny, v ktorom nadväzuje prvé sociálne kontakty a získava prvé skúsenosti. S pribúdajúcim vekom dieťaťa sa rozširujú sociálne vplyvy, ktoré na neho pôsobia. Je veľmi dôležité aby vychovávateľ poznal osobitosti a možnosti rozvoja dieťaťa v určitom vekovom období a vedel sa orientovať aj v jeho sociálnych potrebách.

(Taxová a kol, 1980).

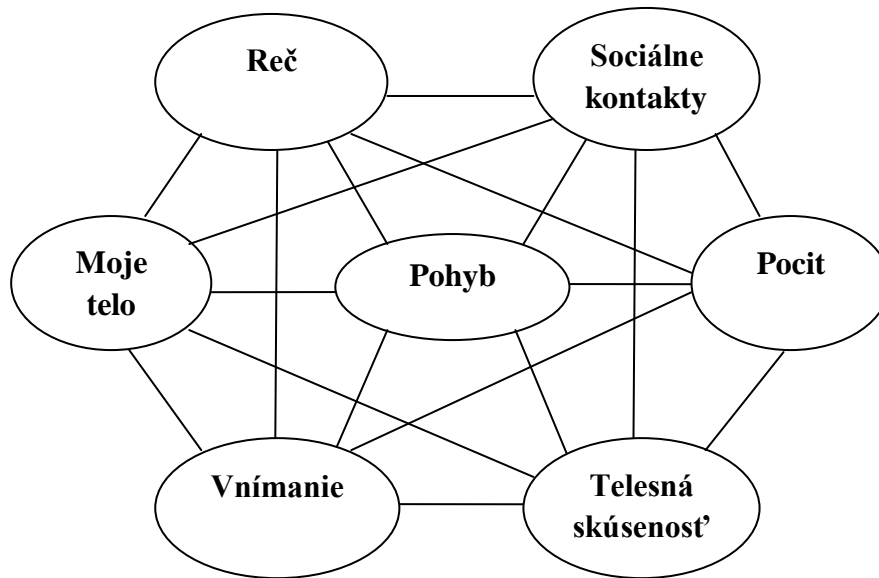
Mať kompetencie znamená, že človek je vybavený celým zložitým súborom vedomostí, zručností a postojov. Mať určité kompetencie znamená, že sa dokážeme v určitej prirodzenej situácii primerane orientovať, vykonávať vhodné činnosti a zaujať prínosný postoj. Kompetencie sú niečím, čo dieťa rozvíja a využíva vo všetkých činnostiach, sú to isté univerzálne spôsobilosti ako je umenie učiť sa, umenie dorozumieť sa, spolupracovať, riešiť problémy.(Hučínová a kol,2007).

Niektoré deti však možnosť vo vlastnej rodine vyrastať nemajú a sú umiestnené buď do pestúnskej starostlivosti alebo ústavnej starostlivosti, kde za nich preberajú zodpovednosť vychovávateľa.

4.1 Psychomotorické kompetencie

Termínom psychomotorika rozumieme výchovu pohybom. Už pri pohľade na tento názov je jasné, že sa nejedná iba o cvičenia za účelom zlepšenia obratnosti, posilnenia fyzickej zdatnosti alebo aktívny odpočinok, ale že ide o cvičenie, ktoré pomáha aj pri rozvoji psychických funkcií. Psychomotorické cvičenie sa využíva hlavne vo všetkých vekových kategóriách od predškolského veku až pre osoby staršieho veku. V užšom zmysle

predstavuje psychomotorika súhrn pohybových aktivít človeka, ktoré sú prejavom jeho psychických funkcií a psychického stavu.(Blahútková, Klenková, Zichová, 2007).

(Blahútková, Klenková, Zichová, 2007 s.23)

Dieťa v období predškolského veku používa vo svojej činnosti všetky zmysly, ovláda základne lokomočné pohyby, prejavuje grafomotorickú gramotnosť. Dieťa predškolského veku potrebuje pohyb. Pohyb dieťaťa nerobí žiadne problémy, behá, skáče. Pohyby dieťaťa v predškolskom veku sa postupne stávajú dokonalejšie a účelnejšie, motorika je koordinovanejšia a harmonickejšia. Dieťa je viac sebaobslužné. Zvláda drobné pracovné činnosti (poliať kvety, utrieť prach) a taktiež aj hrové činnosti (napríklad vystrihovanie, narábanie s ceruzkou, chytanie a hádzanie lopty). Kvalita nielen motorického vývinu, ale aj kognitívneho a emocionálneho vývinu sa odráža v jeho kresbe. Nejasné kresby, ktoré dieťa najskôr pomenuje, ustúpia a kresba nadobúda konkrétne obrisy po formálnej i obsahovej stránke. Na konci predprimárneho vzdelávania dieťa používa v činnosti všetky svoje zmysly, ovláda pohybový aparát a prejavuje túžbu pohybovať sa. Naopak dieťa v mladšom školskom období je veľmi pohyblivé a ma veľkú radosť z pohybu. Telesná aktivita sa prejavuje v rôznych pohybových hrách a v rôznych športových výkonoch. Dieťa už lepšie ovláda a koordinuje svoje pohyby. Na konci obdobia je dieťa schopné vykonávať veľmi jemné pohyby a vykonáva ich rýchlo a presne (písanie, hra na klavíri, hra na husliach, kreslenie). Na začiatku staršieho školského veku doznievajú prejavy pubescencie t.j. rýchly telesný rast a vývoj. V staršom školskom období dochádza k mnohým zmenám v oblasti

telesnej i duševnej a taktiež sa tu objavuje istá stabilita citov a nálad. Obdobie staršieho školského veku sa charakterizuje ako dosiahnutie psychickej zrelosti, vyspelosti a dospelosti. (Končeková, 2005).

4.2 Osobnostné kompetencie

Z psychologického hľadiska rozumieme pod pojmom osobnosť súbor duševných vlastností jednotlivca. Zahŕňa v sebe jednotlivé duševné funkcie, ktoré sa spájajú v jednotnom organizovanom celku duševného života človeka. Psychické procesy ako myslenie, reč, pamäť, city, či fantázia vzájomne súvisia a patria konkrétnemu človeku. V súvislosti s pojmom osobnosť sa často používajú tiež pojmy človek, subjekt, individuum, jednotlivec a podobne. Pojem osobnosť nie je v psychológii celkom ustálený. (Boroš. J.,1999)

Aj medzi psychológmi je definícia pojmu osobnosť pomerne problematická. Americký psychológ G. W. Allport tvrdil, že *„osobnosť je dynamická organizácia tých psychofyzických systémov v jedincovi, ktoré určujú jeho charakteristické správanie a myslenie.“* Podľa J. P. Guilforda *„chápe osobnosť ako sumu elementov a jedinečnú štruktúru vlastností.“* V. Tardy vymedzuje osobnosť človeka takto: *„Osobnosť je individuálna jednota človeka, je to jednota jeho duševných vlastností a dejov založená na jednote tela a utváraná a prejavujúca sa v jeho spoločenských vzťahoch.“*(Boroš. J., 1999 s. 131)

Poznáme niekoľko príčin, prečo neexistuje jednotný názor na definíciu pojmu osobnosť. Jednou z nich je fakt, že doposiaľ nie sú vymedzené a preskúmané všetky znaky osobnosti. Psychológovia nemajú jednotné názory na dynamické zložky a činitele psychiky osobnosti.(Boroš. J.,2002)

Osobnosť človeka je teda predovšetkým súhrn špecifických osobných psychických vlastností (čŕt, rysov, charakteristík) konkrétneho ľudského jedinca. Osobnosť každého človeka je individuálna. Každý človek má množstvo rozličných duševných vlastností. *„Osobnosť je integrovaný súhrn vnútorných čŕt a zvláštností človeka, prostredníctvom ktorých sa lámu všetky vonkajšie vplyvy. Subjektívne v osobnosti (zážitky, vnemy, predstavy, postoje) je neoddeliteľné os objektívnych vzťahov, ktoré vznikajú a existujú pri vzájomnej interakcii človeka s jeho okolím.“* (Boroš. J., 1999,s. 129)

Človek je chápaný ako rodová bytosť, je nositeľom ľudskej podstaty. Konkrétnou jedinečne empirickou formou prejavu človeka je ľudské individuum (z la. Individuus –

nedeliteľný, nerozlučiteľný) označuje sa jednotliviec. Ľudské individuuum sa stáva osobnosťou tým, že:

- Osvojí si spoločenské vzťahy (socializuje sa);
- Stane sa samostatne a vedome konajúcim subjektom;
- Stane sa efektívne spolutvorcom spoločenských vzťahov;
- Stane sa nositeľom určitých sociálnych tendencií.

Hlavnou zárukou najlepšieho priebehu socializácie je vlastná aktivita ľudského jedinca. (Boroš.J., 1999)

Dieťa sa postupne formuje ako osobnosť, ako individualita a uvedomuje si vlastnú identitu. Súvisí to hlavne s vývinom sebauvedomenia a vôle. Prejavuje vzťah k sebe a k iným ľuďom, vie vyjadrovať svoje pocity a taktiež vie odhadnúť svoje možnosti. (Hauser, 2008).

Základným predpokladom všestranného a harmonického rozvoja dieťaťa je systematické a cieľavedomé pôsobenie na vzájomne sa podmieňujúce stránky jeho osobnosti. Dieťa v predškolskom veku o sebe uvažuje, uvedomuje si svoju jedinečnosť a jeho odlišnosť od ostatných detí. Sebahodnotenie dieťaťa predškolského veku je vysoké, ale nestabilné. Závisí od hodnotenia inými. V tomto veku deti začínajú chápať samy seba ako subjekt, vytvára sa vedomie vlastnej identity. Súčasťou identity predškolského dieťaťa sú aj všetky sociálne role, ktoré má. Sú to predovšetkým tie ktoré presahujú rámec rodiny a signalizuje jeho pozíciu v inom sociálnom prostredí. Veľmi často sa porovnáva s inými a hodnotí svoj výkon. Predškolské dieťa o sebe uvažuje, ale robí tak spôsobom zodpovedajúcim jeho úrovne. Egocentrizmus mu pomáha potvrdiť vlastnú významnosť. (Vagnerová, 2000).

Pri posudzovaní dieťaťa mladšieho veku je potrebné brať do úvahy, že vlastnosti dieťaťa sa iba vyvíjajú. Dieťa si v mladšom školskom veku vytvára pozitívny sebaobraz, uvedomuje si vlastné potreby, svoje silné a slabé stránky. Dieťa si uvedomuje kto je, čo je pre neho typické a v čom sa líši do druhých. V tomto veku chápe stabilitu svojej identity a svoju jedinečnosť. Pri rozvoji sebahodnotenia dieťaťa je dôležité, aby dieťa vedelo, čo sa od neho očakáva. Schopnosť komplexného hodnotenia sa zatiaľ vzťahuje len na zjavné vlastnosti a prejavy. V oblasti posudzovania psychických vlastností a citových prežitkov je to ešte ťažké. Sú buď príliš abstraktné alebo značne premenlivé a dieťa ich zatiaľ hodnotí skreslene. Dieťa sa postupne samo porovnáva s inými a hodnotí svoj vlastný výkon. Pozitívne hodnotenie výkonu alebo správania potvrdzuje dosiahnutie prijateľnej úrovne a podporuje sebadôveru dieťaťa. V staršom školskom veku sa pozornosť dieťaťa obracia nielen k vonkajšiemu svetu, ale aj k sebe samému. Prejavuje úsilie o hlbšie sebaopoznanie,

o presnejší obraz seba samého, ktorý by sa stal základom jeho identity. Pre sebazpoznanie je dôležité aj porovnanie sa s inými ľuďmi, pretože sa potrebuje nejako vymedziť, čo je najjednoduchšie vo vzťahu k niekomu alebo k niečomu. Osobnosť určujú predovšetkým potreby, záujmy, postoje, vzory, ideály, životné plány, sebauvedomenie a sebahodnotenie. Veľký vplyv na formovanie primeraného sebavedomia má aj postoj vychovávateľa.

Je veľmi dôležité viesť deti k rozhodnosti, vytrvalosti a sebaovládaniu. Mali by sme deti učiť sledovať vytýčený cieľ, viesť k samostatnému a iniciatívne prístup. V každom období sa rozvíjajú aj jednotlivé vlastnosti osobnosti ako sú schopnosti, temperament, charakter a záujmy. (Končeková,2005).

Osobnosť človeka je tvorená dynamickou, dialekticky prepojenou a ovplyvňujúcou sa sústavou oblastí - dimenzií, ktoré tvoria štruktúru osobnosti. Štruktúru osobnosti utvárajú druhy psychických vlastností. Poznáme dva druhy vlastnosti osobnosti. Prirodzené vlastnosti sú tie, ktoré tvoria prirodzenú podstatu človeka, a v ktorých sa prejavujú jeho rodové osobitosti, ale ma tiež aj vlastnosti, ktoré sú nadobudnuté počas jeho ontogenetického vývinu. Psychické vlastnosti osobnosti zaraďujeme do štyroch skupín: schopnosti, charakter, temperament a záujmy. (Boroš. J., 2002)

Schopnosti

Schopnosti sa chápu ako individuálne vlastnosti osobnosti, ktoré sú podmienkou pre úspešné vykonávanie jednej alebo viacerých činností. Z celkového hľadiska ich rozdeľujeme na všeobecné rozumové - sú tie, ktoré sa uplatnia vo všetkých alebo v mnohých činnostiach napríklad schopnosť učiť sa, rozumová schopnosť a pod. a špeciálne schopnosti - sa chápu ako súhrn vlastností osobnosti, ktoré sa prejavujú v dosahovaní výborných výsledkov napríklad v literárnej, výtvarnej alebo divadelnej činnosti. Človek sa s hotovými schopnosťami nerodí. Schopnosti sú výsledkom vývinu, ktorý je ovplyvňovaný procesom školskej a rodinnej výchovy, vzdelávaním a pôsobením sociálneho prostredia.(Boroš. J., 2002)

V predškolskom veku sa mnohé schopnosti ešte iba formujú. V mladšom školskom veku trvá senzitívne obdobie pre vývin inteligencie čo znamená, že intelektové schopnosti sa ďalej rozvíjajú. Rozvíjajú sa aj rôzne špeciálne schopnosti napríklad hudobné, výtvarne alebo literárne. U dieťaťa v staršom školskom veku rozumové schopnosti dosahujú už úroveň dospelého človeka. Naďalej sa rozvíjajú aj rôzne špeciálne schopnosti. (Končeková, 2005).

Vrodené predpoklady vývoj a schopnosti, ktoré tvoria anatomicke – fyziologické danosti nazývame vlohami. V ontogenetickom vývine môžu dosahovať rozličné úrovne. Mieru alebo stupeň schopnosti označujeme pojmami nadanie, talent a genialita. Pod pojmom nadanie rozumieme súhrn schopností, ktorý človeku umožňuje v určitej oblasti dosiahnuť nadpriemerný výkon. Talent predstavuje súhrn mimoriadnych schopností, ktoré umožňujú vynikajúce výkony. Genialita patrí medzi najvyšší stupeň vývoja a schopností človeka a umožňuje utvárať vrcholné diela.(Boroš. J., 1999)

Schopnosti môžeme rozdeliť do troch skupín:

- zmyslové (senzorické) – sú to rôzne druhy a výkony zmyslového vnímania, napríklad schopnosť rozlišovať farby, veľkosť, tvar a podobne.
- rozumové (intelektové) – prejavujú sa najmä vo vyšších psychických funkciách, v myslení, pamäti, pozornosti, napríklad schopnosť pamätať si čísla, tvary a podobne.
- pohybové (psychicko – motorické) – presnosť a rýchlosť pohybov rúk, výkony v rečovej motorike a podobne.(Ďurič. L., a kol., 1977)

Charakter

Pojem charakter má v psychológii svoj špecifický význam. Charakterové vlastnosti vyjadrujú vzťah človeka k dôležitým životným a spoločenským javom, k hodnotám a k sebe samému. Podľa G. W. Allporta je charakter zhodnotená osobnosť. „*Štruktúra charakteru osobnosti nie je nejaký náhodný súhrn rôznorodých vlastností. Charakter je jednota typických a individuálnych vlastností, ktoré tvoria celostnú organizáciu človeka ako osobnosti*“ (Boroš. J., 2002, s. 289) V štruktúre charakteru rozlišujeme niekoľko systémov vlastností človeka ako napríklad vlastnosti vystihujúce vzťah ku skupine a k jednotlivým ľuďom (napríklad družnosť, úprimnosť, obetavosť), vzťah k veciam a predmetom (nedbalosť a akurátnosť, pozorné šetrné alebo nepozorné zaobchádzanie s predmetmi), vzťah k sebe samému (napríklad ctižiadostivosť, samolúbosť, egoizmus), vzťah k práci (zodpovednosť, dochvilnosť). Štruktúra charakteru závisí nielen od momentálnych životných vplyvov, ale predovšetkým aj od minulých a od celej histórie života človeka. Štruktúra charakteru nie je statická, ale je dynamická, čo znamená, že sa mení v priebehu celého života.(Boroš. J.,1999)

Deti sa s charakterovými vlastnosťami nerodia, rozvíjajú sa u nich v priebehu života. Na začiatku obdobia deti nemajú ešte mravné normy zvnútornene, ale v priebehu mladšieho školského veku niektoré deti dosahujú konvenčnú úroveň morálky. Deti hodnotia činy

podľa názorov iných ľudí, čo je však typické pre starší školský vek. Vývin charakteru pokračuje aj v puberte a adolescencii. Mravné normy sa postupne zvnútorňujú a dieťa chápe ich význam. (Končeková, 2005).

Temperament

V psychológii termín temperament znamená súbor dynamických vlastností osobnosti prejavujúcich sa spôsobom správania, reakciou na podnety a dynamikou prežívania. Patrí sem predovšetkým vzrušivosť a sila duševných dejov, trvalosť pôsobenia deja a nálada. Temperament sa veľmi často stotožňuje so spôsobom prežívania a prejavovania citov. (Nákonečný, M., 1998)

Grécky lekár Hippokrates sa ako prvý začal zaoberať temperamentom. Hovoril o štyroch telesných šťavách, ktorých pomer ovplyvňuje reakcie človeka na vonkajšie podnety. Na základe tohto môžeme hovoriť o týchto typoch temperamentu.

- **Sangvinik (sanguis – krv)** - sa vyznačuje predovšetkým tým, že je pohyblivý, živý a zážitky sa uňho rýchle striedajú, ľahko sa prispôsobuje zmenám, ľahko znáša nezdary, svoje city vyjadruje navonok živo. Ide o emočne stabilného extroverta.
- **Cholerik (cholé – žlč)** - je to silne vzrušujúci typ, má sklony k výbuchom hnevu až k agresii, city prežíva a vyjadruje búrlivo, ťažko sám seba ovláda a reaguje často impulzívne, bez hlbšej rozvahy. Je pohyblivý, prudký, nepokojný, panovačný, vyžaduje od svojho okolia ústupky ktorých často nie je sám schopný, je egocentrický. Ide o emočne labilného extroverta.
- **Flegmatik (phlegmum – hlien)** - je pomalý v duševných reakciách a pohyboch, je emočne značne vyrovnaný, pre pozorovateľa sa javí ako ľahostajný, často pôsobí pokojne, je veľmi kludný až chladnokrvný, čo môže pripomínať apatiu, nemá rád zmeny. Ide o emocionálne stabilného introverta.
- **Melancholik (melain cholé – čiena žlč)** - vyznačuje sa tým, že je záдумčivý a utiahnutý, city prežíva hlboko, život je z jeho pohľadu ťažký, usiluje sa o klud a vyhýba sa vypätým situáciám, nemá rad hluk, je ľahko duševne zraniteľný. Obťažne nadväzuje kontakty s cudzími ľuďmi, zato vzťahy ktoré s okolím naviaže sú trvalé a hlboké. Ide o emočne labilného introverta. (Ďurič, L., a kol., 1977)

Rodičia, učitelia, ale aj vychovávateľia by mali poznať základne typy temperamentu a ich vlastnosti. Temperamentové vlastnosti sa môžu meniť vekom, vlastnosti temperamentu však priamo nepodmieňujú spoločenskú hodnotu človeka.

Záujmy

Záujem sa prejavuje v smerovaní duševnej a praktickej aktivity človeka k javom sveta, je to trvalejší vzťah jedinca k objektom a činnostiam, čo je spojené predovšetkým s príjemným citovým prežívaním a zvýšenou aktivitou v danom smere. Záujem je dôležitým stimulom alebo motívom činností, ale môže byť aj prostriedkom uspokojenia iných motívov. Je dôležité rozvíjať záujmy. Záujmy môžeme pokladať aj za duševné potreby pretože vznikajú zo základných ľudských potrieb, ako je napríklad potreba duševných zážitkov (poznávacích i citových). Intenzita, sila alebo hĺbka záujmu sa prejavujú:

- v sile citového prežívania a vzťahu k predmetom záujmu,
- v množstve jednotlivých objektov a činností z daného okruhu, na ktoré sa záujem viaže,
- alebo v častosti zaoberania sa predmetom záujmu.

Šírka záujmov sa prejavuje v množstve záujmov. Môže ísť o záujmy všestranné, bohaté, široké alebo jednostranné a úzke. Stálosť záujmu je vyjadrená jeho trvaním v čase. Niektoré záujmy môžu byť trvalé, pevné a stále a iné môžu byť dočasné, prechodné alebo chvíľkové. (Ďurič. L., a kol., 1977)

U dieťaťa v predškolskom veku sa záujmy prejavujú hlavne v hrách. Záujmy sú v tomto období intenzívnejšie, preto je dieťa ochotné kvôli ich uspokojeniu prekonať aj prekážky, ale taktiež sú aj dosť labilné, čiže sa veľmi ľahko a rýchlo menia. Naopak rozvoj záujmov dieťaťa mladšieho školského veku závisí od vlôh prípadne od schopnosti. Na prvom mieste sú u dieťaťa športové záujmy (bicyklovanie, plávanie futbal, hokej). Záujmy v tomto veku majú skôr prechodný charakter, sú nestále. V staršom školskom veku sú už záujmy hlbšie, užšie, stabilnejšie a týkajú sa oblasti, v ktorých má pubescent úspech. (Končeková, 2005).

V procese vývinu môžu mať záujmy dynamickú štruktúru, vytvárajú sa v interakcii s prostredím, v reálnej činnosti človeka. V procese zrenia jednotlivca nadobúdajú trvalejší charakter. Veľmi často sa prejavujú tieto okruhy záujmov : kultúrne, profesionálne, technické, športové, spoločenské a iné. (Boroš. J., 1999)

4.3 Sociálne kompetencie

Výchovou sociálnej stránky osobnosti rozumieme všetky činnosti, ktorými sa jednotlivec začleňuje do spoločenských vzťahov, do spoločenskej aktivity a do rôznych sociálnych skupín. Socializácia osobnosti závisí aj od úrovne jeho sociálnej adaptability. Za predpoklad dobrej adaptability môžeme považovať citovú vyváženosť, zdravú sebadôveru a primeranú sociálnu citlivosť jednotlivca. V detských domovoch je potrebné vytvárať vo výchove také podmienky a vzťahy, ktoré by ovplyvňovali osvojenie primeraných sociálnych úloh a viedli by k utváraniu pozitívnych sociálnych vlastností. Pohybujeme sa neustále v spoločenskom prostredí, ktoré netvorí iba prítomnosť iných ľudí, ale aj ich názory, túžby a postoje. Stále sa prispôsobujeme spoločenským požiadavkám, akceptujeme spoločenské normy, zapojujeme sa do menších skupín. Sociálne normy sú teda určité pravidlá chovania a jednania, ktorým sa jedinec prispôsobuje a ktoré akceptuje. K dieťaťu sa dostávajú formou výchovných požiadaviek. (Končeková, 2005).

Mladší školský vek je obdobím nadväzovania nových a kvalitatívne vyšších spoločenských vzťahov. Utvára si nové vzťahy k dospelým, napríklad k vychovávateľom ale aj k učiteľom a vrstovníkom v škole. Vychovávateľ je pre dieťa v tomto veku silnou autoritou a jeho názory akceptuje bez výhrad. Dieťa v predškolskom veku sa správa v skupine kolektívne podľa spoločenských pravidiel a noriem, hrá sa vo dvojici, v skupine a v kolektíve, zotrváva v hre aj v inej činnosti, dokáže riešiť konflikty samostatne alebo s pomocou dospelých. Dospelí poskytujú dieťaťu pomoc, ochranu a bezpečnosť, preto si dieťa v predškolskom veku vytvára silnejšie citové väzby k dospelým ako aj k rovesníkom. Vzťahy dieťaťa v mladšom školskom veku, sú veľmi silné a postupne sa diferencujú. Výrazne sa mení vzťah k ostatným ľuďom, dospelým, vrstovníkom, k jednotlivcom aj k sociálnym skupinám. Zvyšuje sa hlavne kritickosť napríklad k učiteľom alebo k vychovávateľom. V správaní voči vychovávateľovi sa často prejavuje kolísanie medzi rozpakmi a až príliš sebavedomým správaním. Deti sa chcú správať ako rovní s rovnými. U detí v mladšom školskom veku je potrebné prehľbovať znalosti pravidiel spoločenského správania v styku s dospelými v detskom domove, v škole ale aj na verejnosti. Ďalej je potrebné prehľbovať poznanie zásad vzájomného spolužitia, viesť ku kolektívnej zodpovednosti pre spoluprácu v detskom domove. Naopak postavenie dieťaťa v staršom školskom veku v spoločnosti sa v porovnaní z predchádzajúcim obdobím mení. Vstup do detského domova v staršom školskom veku vyžaduje značnú schopnosť adaptácie nielen

v jeho správaní, ale aj v prežívaní. Musí sa prispôbiť zmeneným podmienkam života, novým deťom, novým vychovávateľom a musí sa zaradiť do kolektívu. U niektorých sa môžu v tomto smere vyskytnúť ťažkosti.(Vagnerová, 2000).

V oblasti sociálneho rozvoja v detských domovoch zdôrazňujeme predovšetkým tieto úlohy:

- viesť k osvojovaniu pravidiel spoločenského správania v styku s dospelými a učiť zásady vzájomného spolužitia,
- viesť k samostatnosti, k rozvíjaniu organizačných schopností a pestovať pocit kolektívnej zodpovednosti a vzájomnú pomoc v skupine,
- učiť deti podriaďovať sa záujmom väčšiny a viesť k taktnému presadzovaniu vlastných názorov, ktoré sa považujú za správne.(Hrdličková, Pávková, 1989).

4.4 Komunikatívne kompetencie

Hlavným prostriedkom sociálnej interakcie je komunikácia, ktorá nám zaistuje vzájomne dorozumievania a predávanie informácií. Môže sa diať mimikou a gestikuláciou, hovorenou rečou alebo písomným prejavom. Mať komunikatívne kompetencie znamená vnímať, vyjadrovať pojmy, myšlienky v písomnej a ústnej podobe. V predškolskom veku sa viac rozširuje pasívna aj aktívna slovná zásoba, ktorá závisí od jeho skúseností, rozumového vývinu a tiež od prostredia. Vplyvom vyučovania si dieťa osvojuje spisovný jazyk, gramatickú správnosť písomného prejavu aj ústneho vyjadrovania, kultivuje svoj rečový prejav. Vedie monológ, ale zároveň dokáže nadväzovať a viesť dialóg a rozhovor s deťmi i dospelými. Často sa pýta otázky prečo?, načo?, ako?, a uspokojí sa s akoukoľvek odpoveďou. Deti sa učia komunikovať prostredníctvom napodobňovania verbálneho prejavu dospelých ľudí (prípadne starších detí), s ktorými komunikujú. Veľmi radi experimentujú s novými slovnými výrazmi, napríklad zloženým slovom alebo slovným spojením. To je jedna z možností, jak sa učia a rozvíjajú svoje verbálne schopnosti. U detí v mladšom školskom veku sa obohacuje aktívny a pasívny slovník, hovoria v dlhších vetách, používajú niekedy aj nespisovné slová a obľubujú neslušné slová. Veľký vplyv a význam na spôsob vyjadrovania má spoločenské prostredie. Negatívny vzor dospelých a nízka kultúra úroveň rodinného prostredia sa prejavuje mnohokrát v jazykovej úrovni detí, ktoré prichádzajú do detského domova. Nie je ľahké zdokonaľovať úroveň ich vyjadrovacích schopností, rozširovať slovnú zásobu a odstraňovať používanie hrubých

výrazov. Vhodným prostriedkom pre kultiváciu reči sa stáva čítanie, ale dôležité miesto ma aj príklad vychovávateľa. Veľmi radi experimentujú. Jeho jazyková vyspelosť môže ovplyvniť reč dospelujúcich z obsahovej aj formálnej stránky. Typickým príkladom v staršom období je vynaliezavosť, tvorivosť a prejavuje sa originalita vo vyjadrovaní. Veľmi často používajú slangové výrazy a v reči sa prejavuje zmysel pre humor a zveličovanie.(Končeková, 2005).

4.5 Kognitívne kompetencie

Do kognitívnych kompetencií môžeme zaradiť všetky rozumové činnosti ako sú vnímanie, pozornosť, pamäť a myslenie. Človek spoznáva okolitý svet rôznymi zmyslami súčasne. Vnímanie dieťaťa predškolského veku je úzko spojené s jeho činnosťou. Dieťa v aktivite vníma a v činnosti si overuje správnosť svojho vnímania. Dieťa v tomto období nedokáže analyzovať, rozčleniť vnímaný objekt to znamená, že ho vníma globálne. Kognitívny vývin dieťaťa postupuje do fázy názorného myslenia. Aj keď už dieťa začína operovať s pojmom, jeho usudzovanie je ešte viazané na názor. Nedokonalé v tomto období je vnímanie času a priestoru. Pozornosť v predškolskom veku je nestála, ale v priebehu obdobia sa však utvára a rozvíja aj úmyselná, zámerná pozornosť. Dĺžka zámerného sústredenia je kratšia. Preto je dobré vyvolať mimovoľnú pozornosť vhodnou motiváciou, pestrou a zaujímavou činnosťou. Pamäť detí v tomto období je mimovoľná (neúmyselná), má prevažne názorný charakter. Deti si zapamätávajú prevažne mechanicky, pretože nemajú ešte dostatočnú slovnú zásobu. Dieťa si pamätá predovšetkým to, čo upúta jeho pozornosť, pamätá sa veci, ktoré boli spojené s citovými zážitkami. V tomto období nedokáže dieťa odlišovať fantazijné predstavy od skutočnosti. V detských domovoch sa rozvíja a uplatňuje predovšetkým reprodukčná fantázia t.j. dieťa si predstavuje to čo vychovávateľ rozpráva. Myslenie dieťaťa je egocentrické, pretože ešte nedokonale chápe že druhý ľudia môžu mať vlastné hľadisko, ktoré je odlišné od jeho hľadiska. Myslenie v predškolskom veku je konkrétne, je určované citmi a želaniami. Mení sa trvanie a spôsob prežívania citov. Dochádza k postupnej diferenciacii citových reakcií, k regulácii citového prežívania a aj jeho prejavov. Prejavuje sa tu tiež schopnosť chápať city iného. City dieťaťa majú spontánny charakter, sú značne labilné.(Jakabčic, 2002).

Napríklad rodina vytvára pomerne trvalé spolužitie ľudí, členovia rodiny sa navzájom poznajú, pociťujú vzájomnú závislosť naopak v detskom domove nevznikajú pokrvné

zväzky (s výnimkou vzťahu súrodencov), deti sem prichádzajú z rôznych príčin. Preto emocionálne väzby k vychovávateľom a ostatným deťom sa postupne vytvárajú, prehlbujú a diferencujú. V mladšom školskom období dochádza takisto k zmenám. Vnímanie dieťaťa sa zdokonaľuje, je uvedomelejšie a vnímanie času sa upresňuje. Rozvoj pozornosti má v tomto veku veľký význam, pretože rozhoduje o kvalite ďalších poznávacích procesov. Vyvíja sa intenzita pozornosti a jej rozsah. Dospievajúci má väčšiu schopnosť sústrediť sa. Pamäť sa tiež výrazne mení, je typická jej konkrétnosť a názornosť. V tomto veku majú deti dobrú mechanickú pamäť to znamená, že sa radi učia naspamäť. V staršom školskom období sa rýchlo rozvíjajú poznávacie procesy. Vnímanie sa postupne vyrovnáva vnímaniu dospelého človeka. V tomto období je schopný presne vnímať plochu, rozlišovať jednotlivé vnemy a dokonale sa orientuje v čase a v priestore. Postupne sa zlepšuje schopnosť koncentrácie pozornosti, zdokonaľuje sa stálosť pozornosti. Dochádza tu aj k zlepšovaniu pamäti predovšetkým sa utvárajú a upevňujú prvky logickej pamäti. Myslenie sa stáva flexibilnejším a komplexnejším. Pre toto vekové obdobie je nápadná záľuba v diskutovaní pri riešení teoretických problémov aj v bežných životných situáciách. Všetky prejavy samostatného uvažovania je nevyhnutne výchovne podporovať. (Vagnerová, 2000).

4.6 Učebné kompetencie

Učenie sa je proces zmeny vo vedomostiach, zručnostiach, v schopnostiach a v iných osobnostných vlastnostiach jednotlivca. Spočíva v získavaní vedomostí, spôsobilostí a návykov nevyhnutných pre ďalší život. Školská zrelosť vyjadruje to, že dieťa zvládlo úlohy predškolského obdobia a dosiahlo taký stupeň vývinu telesných a psychických vlastností, ktorý je potrebným predpokladom pre úspešne zvládanie školských požiadaviek. (Jakabčic, 2002).

Dieťa spočiatku zaujíma samotný proces učenia bez ohľadu na cieľ, ale neskôr je zaujatý metódami učebnej práce a má aj záujem o osvojovanie si vedomostí. V predškolskom veku je učenie spontánne a realizuje sa najmä pozorovaním a praktickou činnosťou. Dieťa prejavuje zvedavosť, využíva primerané pojmy, objavuje a hľadá súvislosti medzi vlastnými skúsenosťami a poznatkami. V mladšom školskom období dieťa vyberá a hodnotí získané informácie, spracováva ich a využíva ich vo svojom učení a v iných

činnostiach. Zlepšuje svoju vytrvalosť a zároveň hodnotí svoj pokrok.(Končeková. L,2005).

Na začiatku školského veku sa tiež mení aj spôsob uvažovania. Deti sú viazané na konkrétnu realitu, ale vo svojom uvažovaní rešpektujú základne zákony logiky. Prístup dieťaťa v mladšom školskom veku vedie k tomu, že akceptuje skutočnosť ako danosť a neuvažuje o iných alternatívach.(Vagnerová, 2000).

Podľa M. Vágnerovej (2000) väčšina detí v staršom školskom období nemá záujem o učivo ako také. Učivo sa im zdá ako niečo cudzie a veľmi často spochybňujú význam mnohých školských znalostí, ktoré považujú za samoúčelné. Nezrozumiteľné učivo pre nich znamená iba nutné zlo. Často rozdeľujú učivo na zaujímavé a nudné čo je podmienené kvalitou vyučovania a osobnými záujmami dieťaťa. Väčší nápor nejasného a nezrozumiteľného učiva je odmietaný, pretože posilňuje osobnú identitu. Pubescent sa učí len preto, aby sa vyhol nepríjemnostiam, nedostatť sa do ťažkostí.

ZÁVER

Nikto z nás nemá možnosť vybrať si, kde sa narodí. Ani deti, ktoré žijú v detských domovoch by si určite nevybrali rodinu, ktorá by ich nechcela.

Táto práca sa zamerala na charakteristiky a jednotlivé formy detských domovov, náhradnej starostlivosti a taktiež sa zaoberá aj rozvojom osobnostných kompetencií dieťaťa v podmienkach detských domovov. Každá forma náhradnej starostlivosti má svoje výhody aj nevýhody. Majoritná spoločnosť má väčšinou mylné predstavy o živote detí v detskom domove. Mediálny obraz týchto detí je v mnohých prípadoch utvorený tak, že pôsobí veľmi negativisticky na väčšinu ľudí nezasvätením do daného problému. Pritom odborný výchovný aj vzdelávací prístup v inštitucionálnej starostlivosti je v mnohých prípadoch kvalitnejší ako prístup vo vlastnej rodine. Podmienky k zaradeniu detí do jednotlivých foriem sú stále lepšie. Čoraz viac môžeme nájsť ľudí, ktorým záleží na osudoch detí, ktoré sa ocitli v takejto situácii. Postupne sa zvyšujú počty detských domovov a pestúnskych rodín, ktorí sa vždy s láskou postarajú o deti, ktoré vyrastali mimo vlastnej rodiny.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

BLAHÚTKOVÁ,M.- KLENKOVÁ,J.- ZICHOVÁ,D. 2007. *Psychomotorické hry pro děti s poruchami pozornosti a pro hyperaktivní děti*. Brno: Masarykova univerzita pedagogická fakulta, 2007. 56s. ISBN 978-80-210-3627-7

BOROŠ,J., 2002. *Úvod do psychológie*. Trenčín: IRIS,2002.305s. ISBN 80-89018-35-1

BOROŠ,J.,1999. *Psychológia*. Bratislava: IRIS,1999.268s. ISBN 80-88778-87-5

DŽODLOVÁ,E.- SWATON,A. 2003. *Skúsenosti z transformácie detského domova slon v Šarišských Michaľanoch*. In: *Vychovávateľ*,2003. č.9. s.25-28

ĎURIČ,L. a kol. 1977. *Psychológia pre učiteľov*. Bratislava: SPN,1977. 600s. ISBN 67-027-77

HAMAROVÁ,J.- HOLKOVIČ,L., 1986. *Výchova v rodine*. Bratislava: Smena,1986. 125s. ISBN 73-068-86

HAUSER,J., 2008. Štátny pedagogický ústav

HRON,J., 2003. *Stav transformácie detských domovov*. In: *učiteľské noviny*, 2003, č.16,s.2.

HUČÍNOVÁ,L. a kol. *Klíčové kompetence v základním vzdělávání*. 1. vydání. Praha: VÚP v Praze, 2007. 75s. ISBN 978-80-87000-07-6

HRDLÍČKOVÁ,V.- PÁVKOVÁ,J., 1989 *Výchovno – vzdelávacia práca v detských domovoch*. Bratislava: SPN, 1989. 276s. ISBN 80-08-00047-3

HUDECOVÁ,A.- BELKOVÁ,V., 2008. *Náhradná rodinná starostlivosť – Problémy a perspektívy*. Banská Bystrica: UMB v Banskej Bystrici, 2008. 182s. ISBN 978-80-8088-615-3

JAKABČIČ,I., 2002. *Základy vývinovej psychológie*. Bratislava: IRIS, 2002. 82s. ISBN 80-89018-34-3

KONČEKOVÁ,L., 2005. *Vývinová psychológia*. Prešov: LANA, 2005. 298s. ISBN 80-969053-6-8

MATĚJČEK, Z., 1986. *Rodiče a děti*. Praha: AVICENUM, 1986. 336s. ISBN 08-011-86

MIKOLŠKO,J., 2009. *Náhradná starostlivosť*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce, 2009. 94s. ISBN 978-80-89271-36-8

NAKONEČNÝ,M., 1998. *Psychologie osobnosti*. Praha: ACADEMIA, 1998. 333s. ISBN 80-200-0628-1

PADALOVÁ,M., 2005. *Zákon o rodine s komentárom – súvisiace právne predpisy*. Žilina: PORADCA PODNIKATEĽA, 2005. 348s. ISBN 38-114-01

PAVLÍK,J. a kol. 1980. *Príspevky k metodike výchovnej činnosti v detských domovoch*. Bratislava: SPN, 1980. 376s. ISBN 67-360-80

RADVANOVÁ,S.- KOLÚCHOVÁ,J.- DUNOVSKÝ,J., 1979. *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*. Praha: ŠPN, 1979. 132s. ISBN 14-198-80

ŠKOVIERA,A., 2007. *Trendy náhradnej výchovy*. Bratislava: PETRUS, 2007. 172s. ISBN 978-80-89233-32-8

TAXOVÁ,J. a kol. 1980. *Príspevky k metodike výchovnej činnosti v detských domovoch*. Bratislava: SPN, 1980. 376s. ISBN 67-360-80

VAGNEROVÁ,M., 2000. *Vývojová psychológia*. Praha: PORTÁL, 2000. 522s. ISBN 80-7178-308-0

ZELINA,M., 1996. *Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa*. Bratislava: IRIS, 1996. 162s. ISBN 80-967013-4-7

Upsvar. Zákon o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kuratele č.305/2005 Z. z. [online].
[citovane 13.12.2011]

Dostupné na internete http://www.upsvar.sk/socialne-veci-a-rodina/socialno-pravna-ochrana-deti/nahradna-starostlivost/ustavna-starostlivost.html?page_id=1211

